

UNA REFLEXIÓ SOBRE L'OFICI DE FER HISTÒRIA DE LA CIÈNCIA

Josep Batlló
jobatllo@fc.ul.pt

GAVROGLU, Kostas (2007) *O Passado das Ciências como História*, Porto, Porto Editora, 2007, XV + 302 pàgines. Coleção História e Filosofia da Ciência, num. 11 [ISBN: 978-972-0-45091-3].

No és la primera vegada que portem un llibre editat a Portugal a aquestes pàgines, però crec que hauria de ser un fet molt més comú. Portugal reuneix una bona comunitat d'historiadors de la ciència amb qui compartim moltes problemàtiques d'estudi comunes i, de fet, amb qui tenim bons llaços de col·laboració. En canvi, tot i la proximitat lingüística i de la recerca, ignorem una bona part de la bona literatura sobre aquest tema que produeixen.

El llibre que avui presentem no és una obra aïllada. S'insereix dintre d'una sèrie anomenada "Coleção História e Filosofia da Ciência" (per cert, i parlant de problemàtiques properes, observeu com la paraula "coleção" há perdut la "c" degut a l'aplicació del nou acord ortogràfic entre tots els països lusòfons) publicada per Porto Editora. Porto Editora és una de les grans editorials portugueses, capçalera de diversos segells editorials, i aquesta col·lecció, coordinada per Ana Simões i Henrique Leitão, ja arriba a tretze volums publicats, tant d'autors portuguesos com traduccions d'obres foranies, tots molt interessants. L'últim títol "O percurso desde A Estrutura: Ensaios filosóficos (1970-1993)" de Thomas Kuhn, una traducció, doncs, just acabada de sortir.

Però no és aquest el llibre que presentarem. El que ens interessa comentar avui és el número onze de la sèrie, publicat el 2007, ja fa quatre anys, i amb el títol ben explícit de "O Passado das Ciências como História" de l'autor grec Kostas Gavroglu.

L'autor, Kostas Gavroglu, ha tingut un paper rellevant en diversos projectes europeus de recerca en historia de la ciència. Potser el més proper a nosaltres ha estat el projecte STEP (Science and Technology in the European

Periphery) on es va desenvolupar el tema, que certament ens afecta, del diàleg entre centre i perifèria a les ciències a partir del segle XVIII. Curiosament, el llibre que presentem també podríem considerar-lo plenament de “perifèria”. Aquesta és la seva tercera edició, i les anteriors han estat l’original grega, sota el títol “Το Παράθετόν των Επιστημών ἡ Ιστορία” l’any 2004 i una edició turca de l’any 2006. Cap edició, en canvi, en francès, anglés o alemany. I potser és cert que en les llengües “centrals” esmentades ja existeix molta més literatura sobre el tema i, en canvi, pràcticament no existeix cap reflexió sobre la història de la ciència (o de les ciències, com l’autor prefereix dir) com a branca de la història i l’ofici d’historiador de la ciència en les quals el llibre ha estat publicat. Una publicació, per tant, encertada en el temps i l’espai.

Per desgràcia no puc llegir l’obra original en grec i m’he de conformar amb la versió portuguesa. Però tot i així puc dir que la traducció és de molt bona qualitat. Gavroglu fa molts anys que treballa en projectes conjunts amb col·legues portuguesos i el contacte és molt fluid, d’aquí que sorgís la idea de traduir l’obra. Per una altra part, el traductor, Custódio Magueijo, no s’ha limitat a una feina rutinària i ha pres un especial interès en l’obra. Diferents notes de traductor al llarg del llibre, on ens indica com i perquè ha traduït termes grecs molt específics i alguns detalls locals, difícilment esbrinables d’una altra forma, ho acrediten. Finalment, els editors de la sèrie, Simões i Leitão, també han tingut molta cura de la fidelitat del contingut i del resultat de la traducció, com el mateix Gavroglu reconeix i agraeix al pròleg i com vam poder comprovar el dia de la presentació del llibre a Lisboa, on estaven presents l’autor, traductor i editors.

L’obra s’estructura en un pròleg, vuit capítols, bibliografia i índex de termes. Si bé dóna una visió general del tema que tracta, també expressa idees i, els que en coneixem un xic la seva trajectòria, moltes vegades les preocupacions de l’autor. Es tracta, doncs, d’una obra de caire generalista però que a l’hora podem qualificar de personal.

És important en aquest cas llegir el pròleg –llarg– set pàgines plenes de substància on l’autor explica perquè va escriure l’obra, el que pretenia i també perquè va enfocar molts temes d’una forma i no d’una altra, informació important per valorar i comprendre bé el que segueix.

Els títols dels capítols són: elements de la història de la història de les ciències; els historiadors de les ciències i les seves qüestions; història: l’encontre dels historiadors amb els documents; la construcció del passat i els historiadors de les ciències; un inoportú problema històric de conseqüències

historiogràfiques benèfiques: el problema de la prioritat; la comunitat científica: processos de legitimació, controvèrsies, consensos; Una categoria historiogràfica útil: la pràctica científica; i, l'últim, comentaris a certs aspectes del constructivisme social.

El primer capítol (potser el de títol més "capciós") revisa l'evolució de la història de la ciència. En un simpàtic mimetisme amb l'evolució de la història, l'autor comença per parlar dels mites en la història de la ciència. Després, metòdicament, revisa l'evolució dels continguts de la disciplina, que agrupa en tres tendències o èpoques principals, seguint els grans noms i les seves contribucions, començant pels treballs primerencs de Paul Tannery, i continuant, entre altres i sense ser exhaustius, pels de Pierre Duhem, George Sarton, Robert Merton, Alexandre Koyré, Bernard Cohen o Thomas Kuhn. Acaba el capítol, amb un apartat titulat "els historiadors, els científics i els historiadors de les ciències: pressupostos i requisits necessaris pel tractament professional de la història de la ciència". És, amb diferència, el capítol més llarg de l'obra, només comparable al capítol segon.

Els tres capítols següents estan principalment dedicats a desenvolupar diferents aspectes de la metodologia (hermenèutica) de la història de les ciències (podríem quasi dir de la història, sense adjectius). Els capítols del 5è al 7è estan dedicats a temes més concrets de la història de la ciència. Són elements (la prioritat de les descobertes i invencions, el funcionament de la comunitat científica en diferents èpoques i la pràctica científica) dels que el seu coneixement pot no ser molt necessari en altres camps de la història; però que apareixen a cada moment en el camp de la història de la ciència i cal valorar correctament per no errar en les conclusions de molts estudis.

L'últim capítol aborda alguns temes (no tots) que plantegen les tendències historiogràfiques lligades al constructivisme social. Gavroglu diu no compartir-les en general; però no treu perquè en reconegui contribucions importants a l'evolució de la història de la ciència com pot ser l'anàlisi de la retòrica científica.

Com veiem a partir d'aquesta petita visió, i per la seva distribució, l'obra tracta de donar una visió general sobre la història de la ciència i, amb més detall, sobre els seus mètodes. Com Gavroglu diu al pròleg, el llibre vol ser útil per aquells que s'endinsen per primera vegada en el tema. Amb bon criteri, i per aconseguir l'objectiu, l'autor exemplifica molts dels problemes metodològics i d'anàlisi presentats referint-se a casos concrets de la història (e. g., la polèmica de Galileu o la introducció de la química de Lavoisier), fent així

més entenedors als que s'hi introdueixen per primera vegada els diferents aspectes i possibilitats de les anàlisis i les conclusions a què es poden arribar. Les cites, que permeten aprofundir els continguts i casos exposats, són exhaustives al llarg de tot el llibre (unes sis-centes) i es troben referenciades a una bibliografia final (per cert, i si no m'he equivocat, cosa fàcil, he trobat a faltar quatre de les cites del text a la llista de referències). En resum, pot ser una introducció bona, per exemple, per estudiants de mestrats sobre el tema, quasi un llibre de text.

Ho és; però com ja he dit, també és un llibre personal i que, com a tal, cal una interpretació si s'utilitza a l'aula. Com que la trajectòria de l'autor és la del científic que es tornà en historiador i no a l'inrevés, la d'historiador que entrà a estudiar el camp de les ciències, crec que el llibre està més orientat a explicar (o, com a mínim, descriu millor) els rudiments "de l'ofici" i els possibles prejudicis, errors, entrebancs, que poden trobar més els primers que els últims. Per exemple, Gavroglu dedica moltes pàgines a explicar als lectors que la història de la ciència no és la història positivista on només hi ha avanços. També dedica tot el capítol segon, molt interessant per altra part, a argumentar que el resultat d'un treball de recerca en història de la ciència depèn de la pregunta que volem respondre i que, per tant, hi ha una interacció directa entre un fets que estudiem i qui (i perquè) els estudia. Aquestes són qüestions que lectors amb formació humanística històrica trobaran totalment redundants. En canvi, tenen molt sentit en el cas que els lectors provinguin d'una formació en el camp de les anomenades ciències positives.

També es noten les preferències o "especialitats" de l'autor, de formació en física i amb molts estudis en el camp de la història de la química, en els exemples presentats al llarg del llibre, que es limiten quasi exclusivament a les àrees d'astronomia, física i química, cap exemple provinent de les ciències naturals i mínimes cites a les ciències socials. Però no hem de considerar-ho com una mancança quan és ja el mateix autor que ens diu al pròleg que donarà èmfasi a aquestes àrees. Per una altra part, si queden limitades les àrees exemplificades, les explicacions sobre els exemples presentats són, en general, aprofundides, responen a la visió ampla de l'autor d'aquest temes.

Finalment, a la fi del primer capítol, quan l'autor pregunta quina formació caldria per dedicar-se a la història de la ciència, presenta el perfil que ja va proposar Sarton l'any 1952: persona amb gran coneixement (teòric i experimental) en una àrea científica, amb coneixements d'altres ciències, coneixement de la història en general i del seus mètodes, coneixement de la filosofia

i en especial de la filosofia de la ciència, amb bon coneixement de moltes llengües europees, llatí inclòs (àrab i grec si és possible) i que hagi demostrat la seva capacitat investigadora i publicat les seves investigacions. No crec que sigui un perfil que agradi a la gran majoria dels que es dediquen a aquesta tasca i la seva formació inicial va ser principalment humanística.

Però tot i algunes petites crítiques que puguem presentar, i que apunten a que ens agradaria que l'autor presentés una visió encara més general del tema, hem de reconèixer que l'obra és una molt bona contribució a "pensar la història de les ciències", i que pot ajudar a molts que s'endinsen en aquest camp i pot ser de gran utilitat a l'aula. No em sembla que disposem d'una síntesi d'aquest tipus i abast en català o castellà. Per tant, una obra recomanable a tots els que treballem o ens interessem en diferents aspectes d'aquest tema.

